

soonlijk God meer gelooven en dezen naam hoogstens nog gebruiken voor die onbewuste, absolute macht, die alles doordringt, veroorzaakt en beheerscht, voor dien oergrond aller dingen, die geen lieve Heer en geen barmhartig Vader meer heeten kan, maar alleen nog den kouden naam van het Absolute mag dragen. Doch het is even zeker, dat de godsdienst, dat wil zeggen, de mensch zelf in de kern van zijn wezen, daarin niet rusten en daarbij niet leven kan. Hij verlangt naar een God, die hem nabij is, die zijn gebed hoort, die hem redt uit den nood, bij wien uitkomsten zijn tegen den dood, die in één woord, niettegenstaande alle natuurkrachten en natuurwetten, wonderen kan doen en wonderen doet. De wetenschap doet ons dus tot zekere hoogte God kennen als een God van verre, die achter de natuur zich verbergt en niet anders dan middellijk werkt; en de godsdienst predikt een God van nabij, die als een Vader voor zijne kinderen zorgt en in al hunne lichamelijke en geestelijke nooddrift voorziet.

Hier doet zich inderdaad een machtig probleem voor, maar een probleem, dat veel dieper gaat en veel algemeener karakter draagt, dan er door onze moderne bestrijders aan toegekend wordt. Het is volstrekt niet een probleem, waarmede alleen de orthodoxie of de Gereformeerde theologie of het Neo-Calvinisme te worstelen heeft en dat eene tegenspraak zou brengen tusschen hun verleden en hun heden, tusschen hun oud geloof en hunne moderne wereldbeschouwing. Het is integendeel evenzeer eigen aan de moderne richting, voorzoover zij althans nog theologie en religie wil zijn. Het dagteekent ook niet uit den nieuweren tijd, maar is eeuwenoud en heeft eigenlijk altijd bestaan. Niets is gemakkelijker, dan om eenige teksten der H. Schrift, die op zeer anthropomorphe wijze van God spreken, te leggen naast uitspraken van oudere en nieuwere theologen, die aan de absolute verhevenheid Gods, aan zijne immanentie en werkzaamheid in al het geschapene uitdrukking geven. En evenzoo is het eene lichte zaak, om Calvijns Institutie te vergelijken met Kuypers lezingen over het Calvinisme, en dan op eene soortgelijke tegenstrijdigheid te wijzen. Doch men vergeet daarbij, dat de leer van God in de Christelijke theologie niet op enkele losse uitspraken, maar op het geheel der